

Том Ніколс

ДИВАННІ ЕКСПЕРТИ

**ЯК НЕОБМЕЖЕНИЙ ДОСТУП
ДО ІНФОРМАЦІЇ РОБИТЬ
НАС ТУПІШИМИ**

*Переклала з англійської
Євгенія Кузнєцова*

«НАШ ФОРМАТ»
Київ · 2019

[>>> Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	9
<i>Вступ.</i> Смерть фаховості	15
<i>Розділ 1.</i> Фахівці та громадяни	26
<i>Розділ 2.</i> Як розмова стала виснажливою	51
<i>Розділ 3.</i> Вища освіта: клієнт завжди має рацію	78
<i>Розділ 4.</i> Давай я за тебе це погуглю: як необмежена інформація робить нас тупішими	109
<i>Розділ 5.</i> «Нова» нова журналістика й у великій кількості	135
<i>Розділ 6.</i> Коли фахівці помиляються	168
<i>Висновки.</i> Фахівці та демократія	204
<i>Примітки</i>	231

ПЕРЕДМОВА

«Диванні експерти» або «смерть фаховості» — це одні з тих фраз, що самим звучанням підкреслюють власну важливість. Такі назви можуть відлякати багатьох ще до того, як люди відкриють цю книжку. Ці фрази кидають читачам виклик знайти десь у тексті помилку, просто щоб тицьнути в неї автора. Така реакція зрозуміла, бо я сам маю схожі відчуття, коли бачу подібні незвичайні висловлювання. Наше культурне та літературне життя сповнене передчасних «поховань» усього: сорому, здорового глузду, мужності, жіночності, дитинства, гарного смаку, грамотності, оксфордської коми* тощо. Найменше нам потрібен ще один некролог, присвячений тому, що, як відомо, ще не зовсім умерло.

І хоча фаховість ще не зникла остаточно, у неї явні проблеми. Щось іде страшенно не так. Сполучені Штати Америки стали країною, яка захоплено поклоняється власному невігластву. Люди не знають багато чого про науку, політику чи географію, але ця проблема не нова. І насправді це навіть не проблема, поки ми живемо в суспільстві, яке функціонує за принципами розподілу праці — системи, що була розроблена для того, щоб звільнити нас від необхідності знати все. Пілоти керують літаками, юристи ведуть судові справи, медики виписують ліки. Ми не Леонардо да Вінчі й не можемо вранці малювати Мону Лізу, а ввечері креслити моделі гелікоптерів. Так і має бути.

* В англійській мові кома перед сполучником *i* в переліку з трьох або більше компонентів, щодо необхідності якої останнім часом ведуться дебати.

Проблема радше полягає в тому, що ми пишаємося невіглаством. Американці дійшли до точки, коли незнання (особливо чогось, що стосується політики) стало справжньою чеснотою. Відкидання порад фахівців прирівнюється до утвердження власної незалежності: для наших сучасників це спосіб уберегти свої страшенно крихкі еґо від того, щоб почути: вони в чомусь помиляються. Це нова декларація незалежності: ми вже не вважаємо очевидним певний набір фактів, а думаємо, що явними є всі факти, навіть ті, які не є безсумнівними. Усе всім відомо, і кожна думка на будь-яку тему нічим не гірша від іншої.

Це не традиційна американська неприязнь до інтелектуалів. Я — професор і знаю, що більшість людей не любить викладачів. Коли приблизно тридцять років тому я почав викладати, то працював у коледжі неподалік рідного міста й тому часом заїжджав у невеличку таверну мого брата. Одного вечора, коли я вже поїхав додому, до брата підійшов відвідувач і сказав: «Він професор, еґе ж? Ну, усе одно він, здається, хороший хлопець». Якщо ви теж викладаєте, то, мабуть, звикли до такого.

Але цю книжку я написав не тому. Інтелектуали, які лютують через те, що від розумників немає жодної користі, мають знайти собі іншу справу. Я викладав, був політичним радником, експертом з деяких питань як для уряду, так і для комерційних організацій, а також коментатором для різноманітних медіа. Я звик до того, що люди зі мною не погоджуються. Більше того, я це заохочую. Суперечки, засновані на принципах і фактах, — це ознака інтелектуального здоров'я та життєздатності в умовах демократії.

Я радше написав цю книжку, бо непокоюся. Суперечки, засновані на знаннях і принципах, зникають. Середні базові знання пересічного американця зараз на такому низькому рівні, що вже пробили дно неінформованості, пролетіли повз дезінформацію і зараз стрімко наближаються до агресивної неправоти. Люди не лише вірять у щось тупе, а й активно опираються навчанню та не бажають відмовлятися від власних помилкових думок. Я не жив у середні віки, тому не можу сказати, чи це безпрецедентно, але на моїй пам'яті такого ще не було.

Річард Левонтін, указує на ключ до розгадки нашої мандрівки, однак не розкриває її основних деталей.

Друге важливе питання стосується нашого географічного поширення. Яким чином ми заселили кожен куточок планети? Певні ДНК-маркери здатні розповісти нам про деталі. Методи, що дозволяють зробити це, розробляли понад півстоліття, і на них значно вплинули праці Луки Каваллі-Сфорци, з яким мені пощастило працювати у 1990-х роках у Стенфорді після захисту докторської дисертації. Саме завдяки проникливості Луки, генетика, що захоплювався історією і мав талант до математики, ми отримали «машину часу», здатну воскресити минуле завдяки людям, які живуть сьогодні. Мені б не вдалося написати цю книжку без його інтелектуальної допомоги, і важко не відчувати всієї скромності власних досягнень проти його заслуг.

Чи не найбільше в археологічних розкопках вражає усвідомлення того, що ти бачиш і маєш справу з предметами, до яких востаннє рука людини торкалася сотні, а то й тисячі років тому. Часто це усвідомлення таке сильне, що виникає відчуття дежавю, і здається, що тебе якимось чином перемістили в минуле. Коли ще дитиною я побачив привезену до Сполучених Штатів експозицію, присвячену Тутанхамону, я був неабияк вражений поєднанням сучасної майстерності зі старовиною експонатів. Усупереч їхній приголомшливій екзотичності, здавалося, ніби ці експонати виготовлено лише тиждень тому руками якогось умілого майстра. Те, що їм було близько чотирьох тисяч років, викликало подив і розпалило в мені цікавість до минулого, яка досі не згасла.

Генетика, принаймні одна із її галузей, що стосується походження і міграцій людини, не така наочна, як археологія, попри захопливі історії, які вона може розповісти. Дивовижні фотопортрети Марка Ріда, що їх ви знайдете в цій книжці, змогли виправити цю диспропорцію. Мені пощастило неодноразово працювати з Марком і під час експедицій зі збору зразків в Азії, і під час знімання фільму. Він талановитий і відданий своїй справі митець, і його роботи стали чудовим доповненням до цієї книжки. Фотографії Марка показують, як люди живуть сьогодні, адже наші знання в галузі генетичної історії ми здобули з крові сучасних людей — це їхні сучасні геноми дали нам ключ до розгадки нашого минулого. Кожен

з нас несе в собі книгу своєї особистої історії — треба лише навчитися читати її.

Австралійські аборигени зберегли зв'язок зі своїми предками і своєю батьківщиною за допомогою пісенних історій — те, що Брюс Чатвін і його послідовники називали «стежками пісень». Ці «стежки пісень» відображають справжню мандрівку їхніх предків у доісторичний Час сновидінь, період у далекому минулому, задовго до формування колективної пам'яті. У певному сенсі, саме це ми й намагаємося зробити за допомогою наших досліджень ДНК — відтворити глобальну «стежку пісень» усіх, хто живе сьогодні, описати, як наші предки дісталися туди, де ми перебуваємо тепер, і якою була їхня мандрівка. Як представники світської західної цивілізації, ми більшою мірою, ніж інші, втратили нашу «стежку пісень», тож, мабуть, не випадково, що саме західна наука розробила методи її відтворення. Однак наші дослідження не проводяться у вакуумі, і наука може часом зверхньо ставитися до культурних вірувань. Я хотів би сподіватися, що ця книжка зможе зробити свій скромний внесок до формування сучасної генетичної науки — спільних зусиль людей з усього світу, яких цікавить наша з вами історія.

Отож, після цього короткого вступу, гайда розпочинати наші генетичні розкопки. Минуле чекає...

СМЕРТЬ ФАХОВОСТІ

У Сполучених Штатах завжди був і є культ невігластва. Вірус антиінтелектуалізму червоною ниткою проходив через наше культурне й політичне життя та підживлювався хибним уявленням, що демократія означає, ніби «моє неучтво нічим не гірше, ніж ваше знання».

Айзек Азімов

На початку 1990-х невеличка група тих, хто заперечував існування СНІДу, включно з професором Каліфорнійського університету на ім'я Пітер Дюсберг, фактично виступила проти консенсусу, до якого дійшла вся медична спільнота, що вірус імунодефіциту людини (ВІЛ) є причиною синдрому набутого імунодефіциту. Для науки такі неоднозначні виклики навіть корисні, але доказів поглядів Дюсберга не було: вони виявилися безпідставними. Коли дослідники ідентифікували ВІЛ, лікарі та чиновники у сфері громадського здоров'я за допомогою заходів щодо попередження передачі вірусу змогли врятувати безліч життів.

Справа Дюсберга могла завершитись як чергова заплутана теорія, спростована дослідженнями. Історія науки містить чимало таких випадків. Проте в цьому разі дискредитованій ідеї вдалося привернути увагу національного лідера, і результати були смертельними. Табо Мбекі, на той час президент Південної Африки, ухопився за ідею, що причиною СНІДу був не ВІЛ, а інші чинни-

ки (погане харчування та здоров'я), тому він відмовився від ліків та інших видів допомоги, націленої на боротьбу з ВІЛ-інфекцією в Південній Африці. До середини 2000-х його уряд пішов у відставку, але зацикленість Мбекі на ідеї заперечення СНІДу за підрахунками фахівців Гарвардської школи громадського здоров'я коштувала понад триста тисяч утрачених життів та тридцять п'ять тисяч народжених ВІЛ-позитивних дітей. Цього всього можна було уникнути¹. Мбекі й до сьогодні думає, що мав рацію.

Багато американців можуть глузувати з такого рівня неосвіченості, але я не радив би їм бути такими впевненими у власних здібностях. У 2014 році видання The Washington Post здійснило опитування серед американців про те, чи варто Сполученим Штатам утручатись у збройний конфлікт після нападу Росії на Україну. США та Росія — колишні вороги з часів «холодної війни», обидві країни мають міжконтинентальну ядерну зброю. Воєнний конфлікт серед Європи, прямо на російському кордоні, загрожує тим, що може спалахнути Третя світова війна з потенційно катастрофічними наслідками. Попри це лише один із шести американців і менш ніж кожен четвертий випускник коледжу змогли показати Україну на мапі. Ця країна найбільша у всій Європі, але респонденти в середньому помилялися майже на три тисячі кілометрів.

Іспити на мапі завалити легко. Значно більше непокоїть те, що брак знань про предмет не спиняв респондентів від висловлення досить гострих поглядів на цю тему. Це навіть м'яко сказано: респонденти не лише висловлювали чіткі погляди, але й з ентузіазмом сприймали ідею про воєнне втручання в Україну *прямо пропорційно до браку їхніх знань про цю країну*. Інакше кажучи, люди, які думали, що Україна розташована в Латинській Америці чи Австралії, проявляли більше ентузіазму щодо втручання збройних сил США в цей конфлікт².

Це небезпечні часи. Ніколи ще люди не мали стільки доступу до знань і водночас не чинили такого опору пізнанню. У Сполучених Штатах та інших розвинених країнах населення, яке може бути розумним, зневажає інтелектуальні досягнення й відкидає поради фахівців. Дедалі більше звичайних людей не лише не знають базових речей, а й не дотримуються основних правил доведення своєї

ФАХІВЦІ ТА ГРОМАДЯНИ

Вашингтон. Після років розчарування через те, що їхні поради розуміли хибно, подавали неправильно або ж просто ігнорували, провідні американські фахівці з усіх питань спільно подали у відставку з понеділка.

The Onion

Народ, що любить пояснювати

Усі ми їх зустрічали. Вони є нашими колегами, друзями, родичами. Молоді та старі, багаті й бідні, деякі освічені, інші озброєні лише ноутбуком чи пропуском у бібліотеку. Але всі вони мають дещо спільне: це звичайні люди, які вважають, що є джерелом знань. Будучи переконаними в тому, що знають більше за фахівців, ширше дивляться на речі, ніж професори, та є розумнішими, ніж довірливі маси, ці люди люблять пояснювати, намагаючись просвітити нас про все на світі — від історії імперіалізму до небезпеки щеплень.

Ми миримося з такими людьми, бо принаймні знаємо, що глибоко в душі вони це роблять із добрими намірами. Ми навіть дещо захоплюємося ними. Серіал *Cheers* із 1980-х, наприклад, увіковічив персонажа Кліффа Клавіна, бостонського поштаря та пияка, який був експертом з усього. Кліфф, як і його колеги з реального життя, кожне твердження починав зі слів «дослідження показали» або «це відомий факт». Глядачам подобався Кліфф, бо кожен знав когось, схожого на нього. Кожному згадувався галасливий дядько

за святковою вечерею чи молодий студент, який повернувся додому після переломного першого року в коледжі.

Раніше такі люди здавалися милими, бо вони були дивними винятками в країні, де більшість поважала фахівців і покладалася на їхню думку. Але за останні кілька десятиліть дещо змінилося. У громадському просторі стає дедалі більше неосвічених людей, серед яких багато самоучок, що взагалі відкидають формальну освіту й заперечують важливість досвіду. «Якщо для того, щоб стати президентом, потрібний досвід, — твітнув художник та автор коміксів Скотт Адамс під час виборів 2016 року, — то назвіть будь-яку політичну тему, котру я не зможу опанувати за годину під керівництвом провідних фахівців». Можна подумати, що розмова з фахівцем — це копіювання даних з одного комп'ютера на інший. Набирає обертів щось на зразок інтелектуального закону Грешема: якщо раніше йшлося про те, що «погані гроші витісняють хороші», то зараз ми живемо в часи, коли дезінформація витісняє знання.

Це дуже погано. Сучасне суспільство не може функціонувати без соціального розподілу праці й покладання на фахівців, професіоналів та інтелектуалів. (Поки що я використовуватиму ці три поняття поперемінно). Ніхто не є фахівцем з усіх питань. Неважливо, які в нас прагнення, але ми беззаперечно обмежені реальним часом і власними здібностями. Ми досягаємо успіху, бо зосереджуємося на чомусь одному й розвиваємо як формальні, так і неформальні механізми та практики, що дозволяють нам довіряти одне одному в межах наших спеціалізацій.

На початку 1970-х фантаст Роберт Гайнлайн видав фразу, яка відтоді нерідко цитується: «Спеціалізація — це для комах». Здібні люди, писав він, повинні вміти все: від зміни підгузка до командування військовим кораблем. Це шляхетний вислів, що підкреслює здатність людини пристосовуватися та її витривалість, але він неправильний. Були часи, коли кожен власник земельної ділянки валив дерева та будував свій дім, утім, це виявилось не тільки неефективно, але й призводило до того, що будинки були примітивні.

Ось причина, чому так уже ніхто не робить. Зводячи хмарочоси, ми розуміємо, що металург, який знає, із чого складається балка, архітектор, котрий проектує будинок, і скляр, що встановлює